

ASPECTE ALE VARIAȚIEI FRASTICE LEXICALE. CU PRIVIRE LA PROVERBE SPANIOLE CE INCLUD TERMENI RELIGIOȘI

DANA-LUMINIȚA TELEOACĂ

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”

danielateleoaca@gmail.com

Cuvinte-cheie: variație frastică vs sinonimie frastică, mecanisme ale variației frastice lexicale, sinonimie, antonimie, metonimie, apartenența la același câmp semantico-onomasiologic.

Keywords: phrastic variation vs phrastic synonymy, mechanisms of lexical phrastic variation, synonymy, antonymy, metonymy, affiliation with the same semantic-onomasiological field.

1. PRECIZĂRI PRELIMINARE

Ca și în cazul câmpului discursiv *religios*, dar având în vedere rațiuni diferite, și pentru discursul *paremiologic*, un subtip *folcloric* aparte, se cuvine să admitem un raport *sui-generis* între tradiție și inovație, cu prevalarea celei dintâi (v. și Teleoacă 2017: 65 sq.). Factorul *dogmatism* fiind exclus de această dată, aspectul menționat va putea fi explicat în relație cu definirea ariei populare drept una dintre acele zone „izolate”, zonă „ferită de contactul cu viața modernă și, prin aceasta, aptă să recepteze o serie de fenomene lingvistice arhaice” (Iordan 1975: 312). Ideea prevalării tradiției asupra inovației fusese remarcată, încă din anii ’70 ai secolului trecut, de pildă, de Mihai Pop și Pavel Ruxăndoiu, autori care extrapolau caracterizarea cu referire la toate categoriile folclorice literare: „Raportul specific dintre tradiție și inovație, cu predominarea autoritară a tradiției, este caracteristic proverbelor ca oricărei categorii de folclor literar” (Pop-Ruxăndoiu 1978: 244). Vorbim, așadar, despre o prevalare *autoritară*, iar nu despre o *exclusivitate a tradiției*, dovadă (inclusiv) *variantele* care apar, în diacronie, dar și în sincronie, pornind de la un anumit tipar *invariant* frastic, și care sunt ilustrative pentru *inovație*. Admiterea inovației pune sub semnul întrebării definirea proverbului drept *structură cu formă fixă*¹, sugerând necesitatea reconsiderării acestui aspect²,

¹ În multe dintre lucrările de specialitate, proverbele au fost definite ca *structuri cu formă fixă* care exprimă „vérités atemporelles” (Greimas 1960: 43; v. și Rodegem 1972 sau Zuluaga 1980).

² Prin urmare, Anscombre (2016: 42) este îndreptățit să afirme caracterul *pretins fix al paremiilor*, în acest context variația reprezentând „le résultat d’une opération de défigement” (Conenna 2000: 298; v. și Gross 1996).

atâta vreme cât studiul diacronic asupra structurilor paremiologice permite formularea unor observații cu privire, de pildă, la *evoluția morfosintactică* a unei multitudini de construcții frastice (Sevilla Muñoz 2000: 99)³. Mai mult chiar, o serie de proverbe au suferit, de-a lungul timpului, o evoluție formală considerabilă, aspect ce se poate verifica în cazul unei limbi cum este franceza⁴. Variantele sunt recognoscibile, așa cum remarcam, inclusiv în plan sincron, și anume cu referire la etapa contemporană (v., de pildă, Sevilla Muñoz, *loc. cit.*, care tratează problema unor variații frastice lexicale generate prin substituție sinonimică).

Cauzele apariției *variantelor frastice* au fost discutate în relație cu următoarele patru aspecte: **a)** atitudinea, atenția sau memoria vorbitorului, **b)** necesitatea de adaptare la context, **c)** originea diferită a unor tipare similare ca expresie și semnificație sau **d)** creația prin analogie (Pop-Ruxăndoiu 1978, *loc. cit.*). Încercând să identifice unele *tipuri de variante paremiologice*, autorii citați arată că există, pe de o parte, *variante fără valoare semnificativă* (în sensul că modificările pe care le presupun sunt „simple accidente formale”), pe de altă parte, *variante cu valoare semnificativă*, acestea din urmă implicând sensuri noi sau nuanțe, accente noi ale conținutului⁵. Recent, problema variantelor frastice a fost abordată de Helga Bogdan-Oprea într-un articol dedicat *tipurilor de variante paremiologice* în română (v. Bogdan-Oprea 2016). În opinia autoarei, complexitatea structurală a tiparelor frastice ar explica *prevalența variantelor sintactice*⁶, aceasta spre deosebire de situația consemnată pentru unitățile frazeologice, în cazul cărora vorbim cel mai adesea despre *variante lexicale*. Așa cum arată aceeași autoare și așa cum, la rândul nostru, am avut ocazia de a constata, o problemă măcar uneori dificilă este *disocierea între variante și sinonime frastice*. Oprindu-se asupra acestui aspect, Bogdan-Oprea (2016: 233) definește *varianta paremiologică* drept acea structură propozițională (dar putând reprezenta inclusiv o frază) care prezintă *identitate de sens* și *cvasiidentitate structurală* cu invarianta de la care a fost generată prin diverse mecanisme lingvistice (și psihologice). În acest cadru teoretic, autoarea are dreptate să afirme că particularizarea relației de sinonimie frastică în raport cu variația frastică se poate susține în plan structural, sinonimele frastice nesatisfăcând condiția cvasiidentității formale (ci doar pe aceea a identității de sens). Observația conform căreia *numai în cazul variantelor modificările formale ale acestora în raport cu invarianta sunt minime* este însă amendabilă, în măsura în care autoarea pare a ignora faptul că există și cazuri de variație frastică mai puțin transparentă,

³ Schapira (2000: 84), la rândul său, arată că, înainte de a se fi fixat într-o formă, majoritatea proverbelor trebuie să fi cunoscut mai multe variante (v. și Anscombe 1994: 96).

⁴ În acest sens Sevilla Muñoz (2000, *loc. cit.*) trimite la culegerea de proverbe vechi a lui Morawski (1925).

⁵ Definiția surprinde în măsura în care o eventuală apariție a unui *sens nou* ar exclude statutul de variante frastice (v. și, *infra*, discuția care urmează).

⁶ V., prin delimitare, punctul de vedere al lui Martí Solano (2017), autor care consideră că variantele cele mai comune sunt cele în care se păstrează, în trecerea de la un enunț paremiologic la altul, schema sintactică, modificările intervenind doar în plan lexical.

chiar opacă. În plus, felul în care este formulată această remarcă lasă a se înțelege că modificări formale (mult mai pronunțate) există și în cazul sinonimelor frastice, ceea ce constituie un nonsens, posibilitatea de identificare a unor mecanisme de variație excluzând din start raportul de sinonimie.

2. MECANISME ALE VARIAȚIEI FRASTICE LEXICALE⁷

2.1. VARIANTE FRASTICE LEXICALE REZULTATE PRIN SUBSTITUȚIE (CVASI) SINONIMICĂ

Similar situației consemnate pentru română⁸, și în spaniolă cazurile în care alternanțele frastice lexicale constituie expresia unor *substituții (cvasi)sinonimice* sunt foarte bine reprezentate. Și de această dată variațiile lexicale privesc mai ales lexeme definibile din punct de vedere morfologic ca *verbe*, observație verificabilă cu referire la cazurile de *sinonimie sistemică*, dar mai ales *discursivă*⁹. Astfel, per total, considerând (cvasi)echivalențele *lexicale* (nu și pe cele *frazelogice/perifrastice*), din cele 42 de cupluri sinonimice, 26 includ verbe, 13 – substantive și 3 – adjective. Mai exact, cât privește sinonimia sistemică, am consemnat în primul rând un număr de 13 situații de alternanță lexicală între două verbe; cităm spre exemplificare câteva dintre acestea:

- (1) [*empieza – comienza* „începe”] Ya **empieza** Cristo a padecer – Ya **comienza** Cristo a padecer¹⁰ (Sbarbi 1922 [I]: 258);
- (2) [*cuida – guarda* „îngrijește, păzește”] Dios **cuida** de los suyos – Dios **guarda** a los suyos¹¹ (Combet-Sevilla 1995: 33);
- (3) [*quiere – desea* „vrea, dorește”] Lo que mujer **quiere**, Dios lo quiere¹² – Lo que mujer **desea**, Dios lo ampara¹³ (Sbarbi 1922 [I]: 108, s.v. MUJER) ș.a.

⁷ În demersul nostru am avut ca reper o solidă bază de date alcătuită pornind în primul rând de la dicționarul în două volume al lui José María Sbarbi (cf. Sbarbi 1922, I și II), dar și – într-o măsură mai mică – de la alte surse (v., de ex., Combet-Sevilla 1995, Núñez 2001/1555 sau Santillán Güemes 2004).

⁸ V. Dana-Luminița Teleoacă, *Cine slujește altarului, din altar mănâncă/ Quien al altar sirve, del altar vive: Proverbe cu termeni religioși în română și spaniolă* (lucrare sub tipar la Editura Academiei Române).

⁹ Disocierea între cele două tipuri de sinonim(i)e a putut fi realizată prin considerarea prioritara a informațiilor prezente în DRAE 2023/2014.

¹⁰ (Literal) 'Deja începe Hristos să pătimească' (enunțurile menționate evocă ideea *ispășirii*).

¹¹ (Literal) 'Dumnezeu are grijă de ai săi' (ideea *proniei divine*).

¹² (Literal) 'Ceea ce femeia vrea, (și) Dumnezeu vrea' (*autoritarismul feminin*).

¹³ (Literal) 'Ceea ce femeia vrea, Dumnezeu protejează/înlesnește'.

Un număr apropiat de cazuri am înregistrat și pentru perechile sinonimice substantive, dintre care menționăm:

- (4) [*monacillo* – *sacristán* „paracliser, țârcovnic”] *Como canta el abad, responde el monacillo* – *Como canta el abad, responde el sacristán*¹⁴ (Sbarbi 1922 [I]: 1);
- (5) [*burro* – *asno* „măgar”] *Oraciones de burro no llegan al cielo – Voces de asno no llegan al cielo*¹⁵ (Sbarbi 1922 [I]: 76);
- (6) [*diablo* – *demonio* „diavol, drac, demon”] *El rosario al cuello, y el diablo en el cuerpo*¹⁶ – *El rosario en la mano, y el demonio en el corazón*¹⁷ (Sbarbi 1922 [II]: 314) ș.a.

Adjectivul participă într-o măsură mult mai mică la variația frastică lexicală. Semnalăm în acest sens utilizarea alternativă a adjectivelor *callado* și *oculto* „ținut secret, tănuit”, respectiv a lui *papista* și *católico* „papist, catolic”.

Sinonimia/(cvasi)echivalența instituită în plan discursiv/contextual se poate ilustra îndeosebi cu referire la alternanța a două lexeme verbale:

- (7) [*penetra* „pătrunde” – *sube* „suie” (ambele verbe trimit contextual la ideea de „a ajunge la”)] *La oración breve penetra los cielos – La oración breve sube al cielo*¹⁸ (Sbarbi 1922 [II]: 28);
- (8) [*desata* „anihilează” – *arrebata* „smulge; înrobește spiritu(a)l” (ambele verbe trimit contextual la ideea de „posedare de către diavol”)] *Beatas, el diablo las desata – Beatas, el diablo las arrebatata*¹⁹ (Sbarbi 1922 [I]: 98);
- (9) [*no chorrea* „nu cade în jet, nu curge cu presiune” – *no llueve* „nu plouă” (ambele verbe trimit contextual la ideea de „a nu fi din abundență ceva anume”), *gotea* „picură” – *llovizna* „burnițează” (contextual, ideea de „a fi în cantitate mică, insuficientă”)] *La iglesia de Dios, cuando no chorrea, gotea*²⁰ – *La iglesia de Dios, cuando no llueve, llovizna*²¹ (Sbarbi 1922 [I]: 482) ș.a.

Alternanța între două/mai multe substantive este de această dată foarte slab reprezentată prin relații de (cvasi)echivalență (instituite discursiv), precum:

¹⁴ (Literal) ‘Așa cum/După cum cântă abatele, răspunde paracliserul/țârcovnicul’ (*adecvarea, conformitatea*).

¹⁵ (Literal) ‘Rugăciunile unui măgar nu ajung în cer’ (*ineficiența*).

¹⁶ (Literal) ‘Cu rozariul la gât și cu diavolul în trup’ (*fățărnicia, fariseismul*).

¹⁷ (Literal) ‘Cu rozariul în mână și cu demonul în inimă/suflet’.

¹⁸ (Literal) ‘Rugăciunea scurtă ajunge la cer’ (*eficacitatea*).

¹⁹ (Literal) ‘Evlavioase/cucernice, diavolul le ia în stăpânire/posedă’ (*ipocrizia*).

²⁰ (Literal) ‘Biserica lui Dumnezeu, când nu curge (șuvoi/cu presiune), picură’ (*rapacitatea*).

²¹ (Literal) ‘Biserica lui Dumnezeu, când nu plouă, burnițează’.

- (10) [*oraciones – voces* (contextual, „rugăciuni”)] **Oraciones** de burro no llegan al cielo – **Voces** de asno no llegan al cielo (Sbarbi 1922 [I]: 76)

sau

- (11) [*angelito* „îngerăș” – *animalito* „animăluț” – *borriquito* „măgăruș”] ¡*San Blas bendito, que se ahoga este angelito!* – ¡*San Blas bendito, que se ahoga este animalito!* – ¡*San Blas bendito, que se ahoga este borriquito!*²² (Sbarbi 1922 [III]: 330).

Cât privește exemplul (11), observăm că el relevă un tip aparte de sinonimie discursivă, generată mai exact prin alternanța unor termeni diferiți, dar reprezentând cu toții derivate diminutivale cu sufixul *-ito*. Deși este vorba despre structuri lexicale derivate de la termeni conceptual distincți, posibilitatea instituirii unei relații de (cvasi)echivalență, în actul enunțării, este susținută prin valoarea afectivă comună, conferită de sufixul diminutival *-ito*. În plus, pentru cuplul *animalito – borriquito* se poate admite și o variație lexicală de tip hipo-/hiperonimic. Și structuri mai complexe, frazeologice/perifrazice, stabilesc raporturi de (cvasi)echivalență semantică la nivel discursiv/enunțativ (v., de ex., *obra/hace milagros* „face miracole/minuni” – *mueve montañas* „mută munții din loc”, *para sí* „pentru sine” – *en su casa* „în casa sa”²³ sau *para todos* „pentru toți” – *en la de todos* „în a/casa tuturor”²⁴).

2.2. VARIANTE FRASTICE LEXICALE/FRAZEOLOGICE REZULTATE PRIN SUBSTITUȚIE ANTONIMICĂ

Unele variante frastice lexicale rezultate prin substituție **antonimică** (v., de ex., utilizarea alternativă a structurilor *muchas veces* „adesea” și *a veces* „uneori”) sunt definibile drept **variante frastice antagone**, așa cum se poate observa în cazul perechii paremiologice:

- (12) **Muchas veces** pagan justos por pecadores²⁵ – **A veces** pagan justos por pecadores²⁶ (Combet-Sevilla 1995: 49).

Alteori este vorba despre substituții *aparent antonimice*. De pildă, relația dintre epitetele adjectivale *bona* și *mala*, definibilă din perspectivă sistemică drept antonimică, ajunge să dobândească intermicrocontextual, și anume în cazul unor

²² (Literal) ‘Sfinte Blas binecuvântat, (vino că) se îneacă acest îngerăș/animăluț/măgăruș!’ (enunțuri rostite atunci când cineva s-a înecat cu mâncarea).

²³ Ambele structuri evocă ideea *egoismului tipic uman*.

²⁴ La antipod se definește *generozitatea*, mai exact *milostenia divină*.

²⁵ (Literal) ‘Adesea plătesc cei dreți pentru cei păcătoși’.

²⁶ (Literal) ‘Uneori plătesc cei dreți pentru cei păcătoși’.

variante paremiologice valorizate una în raport cu cealaltă, alte conotații semantice. Cuplul frastic pe care îl avem în vedere este următorul:

- (13) *Pascua de antruejo, pascua bona: cuanto sobra a mi señora, tanto **dona***²⁷ – *Pascua de flores, pascua mala: cuanto sobra a mi señora, tanto **guarda***²⁸ (Sbarbi 1922 [II]: 205).

Resemantizarea privește mai exact adj. *bona*, a cărei decodare în cheie negativă este impusă de semnificația per ansamblu a enunțului proverbial în care acesta este ocurent și care în realitate evocă ideea *falsei dărnicii*, mai exact *a zgârceniei*²⁹.

2.3. VARIANTE FRASTICE LEXICALE/FRAZEOLOGICE (/PERIFRASTICE) REZULTATE PRIN SUBSTITUȚIE METONIMICĂ/SINECDOTICĂ

În economia microcontextelor inventariate, relația semantică de natură metonimică sau/și sinecdotică se materializează frecvent la nivelul definirii *cauzei prin efect*, respectiv *a efectului prin cauză*. Am înregistrat în acest sens corespondențe semantice, precum:

- (14) [*quiere* „vrea, dorește” → *ampara* „înleșnește, favorizează”] *Lo que mujer quiere, Dios lo **quiere*** → *Lo que mujer desea, Dios lo **ampara*** (Sbarbi 1922 [I]: 108);
- (15) [*se levanta (tarde)* „se trezește (târziu)” → *llega (tarde)* „ajunge târziu”] *Quien **se levanta** tarde ni oye misa, ni come carne*³⁰ → *Quien **llega** tarde ni oye misa, ni toma carne*³¹ (Sbarbi 1922 [II]: 71 sq.) ș.a.

²⁷ (Literal) ‘Sărbătoarea carnavalului, sărbătoare bună: cât îi prisosește doamnei mele, atâta dă’ (*falsa dărnicie*).

²⁸ (Literal) ‘Floriile, sărbătoare rea: cât îi prisosește doamnei mele, tot atât economisește’ (... altfel spus, nu dă, întrucât consideră că are nevoie de tot ce are).

²⁹ Enunțul în discuție este rostit *împotriva* celor care oferă ceva doar atunci când acel ceva le prisosește, nefiindu-le, prin urmare, de niciun folos. Aceasta echivalează, de fapt, cu a admite că nu este vorba despre un dar autentic, aspect sugerat de altfel cu subtilitate în contextul articulării voalate a *ironiei* enunțiatorului popular (v. sintagma *pascua bona*). În aceeași ordine de idei, vb. *dona* pare a fi decodabil nu atât prin prisma actului de a da, cât a celui de a păstra, de a ține pentru sine (sp. *guarda*). Așa stând lucrurile, putem afirma că variația dintre cele două tipare paremiologice are drept mecanism semantic *substituția sinonimică discursivă* (v. perechile lexicale *bona – mala* și *dona – guarda*).

³⁰ (Literal) ‘Cine se trezește târziu nici nu ascultă slujba, nici carne nu mănâncă’ (*ratarea ocaziei*).

³¹ (Literal) ‘Cine ajunge târziu nu ascultă slujba, nici nu mănâncă carne’.

Același tip de relație metonimică se stabilește și între structuri mai complexe, și anume frazeologice/perifrastice; în acest context, de pildă, structura *hijos de Dios* „fii ai lui Dumnezeu” este utilizată alternativ cu *iguales ante Dios* „egali în fața/înaintea lui Dumnezeu”:

- (16) *Todos somos hijos de Dios* → *Todos somos iguales ante Dios* (Combet-Sevilla 1995: 33).

Variația lexicală metonimică este facilitată altă dată prin selectarea abstractului în loc de concret:

- (17) [*cuerpo* „trup” – *corazón* „suflet”] *El rosario al cuello, y el diablo en el cuerpo*³² – *El rosario en la mano, y el demonio en el corazón*³³ (Sbarbi 1922 [I]: 258),

sau a vegetalului pentru uman:

- (18) [*mal cristiano* „creștin rău” – *zarza* „arbust spinos”; *buen moro* „maur bun” – *buen manzano* „măr bun”] *Ni de mal cristiano buen moro, ni de mal moro buen cristiano*³⁴ – *Ni de la zarza buen manzano, ni de mal moro buen cristiano*³⁵ (Sbarbi 1922 [I]: 256).

2.4. VARIANTE FRASTICE LEXICALE/FRAZEOLOGICE (/PERIFRASTICE) REZULTATE PRIN FOLOSIREA ALTERNATIVĂ A UNOR TERMENI CIRCUMSCRIȘI ACELUIAȘI CÂMP SEMANTICO-ONOMASIOLOGIC

Similar situației consemnate pentru română, cele mai multe dintre variațiile frastice de acest gen ilustrează alternanța între termeni care aparțin câmpului *religios*; cităm spre exemplificare perechile:

- (19) [*Pascua de antruejo* „carnaval”³⁶ – *Pascua de flores* „Florii”³⁷];
(20) [*cruz* „cruce” – *rosario* „rozariu”] *La cruz en el pecho y el diablo en los hechos*³⁸ – *El rosario al cuello, y el diablo en el cuerpo*³⁹ (Sbarbi 1922 [II]: 314);

³² (Literal) ‘Cu rozariul în jurul gâtului și cu diavolul în trup’ (*fariseismul*).

³³ (Literal) ‘Cu rozariul în mână și cu diavolul în suflet’.

³⁴ (Literal) ‘Nici dintr-un creștin rău bun maur, nici dintr-un maur rău un bun creștin’.

³⁵ (Literal) ‘Nici dintr-un arbust spinos măr bun, nici dintr-un maur rău un creștin’.

³⁶ Cf. *carnaval* (bis.) „perioadă care precedă postul și în care au loc de obicei petreceri, jocuri etc.” (DN 1986).

³⁷ V. ex. (13) citat *supra*, 2.2.

³⁸ (Literal) ‘Cu crucea pe piept și cu diavolul în fapte’.

³⁹ (Literal) ‘Cu rozariul la gât și cu dracul în trup’.

- (21) [*San Simón y San Judas* „Sfântul Simon și Sfântul Iuda” – *San Lucas* „Sfântul Luca”] ¡**Por San Simón y San Judas** mata tu puerco y atiesta tus cubas!⁴⁰ – ¡**Por San Lucas** mata tu puerco y tapa tus cubas!⁴¹ (Sbarbi 1922 [II]: 334);
- (22) [*evangelio* „evanghelie” – *templo* „templu”] *Eso es una verdad como un evangelio*⁴² – *Eso es una verdad como un templo*⁴³ (Sbarbi 1922 [II]: 438, s.v. VERDAD)

sau

- (23) [*Dios* „Dumnezeu” – *San Miguel* „Sfântul Mihai”] *Hay que encender una vela a Dios y otra al diablo*⁴⁴ – *Hay que encender una vela a San Miguel y otra al diablo*⁴⁵ (Combet-Sevilla 1995: 82).

Alte domenii onomasiologice sunt: vocabularul zoologic (v., de ex., *burro* „măgar” – *perro* „câine”; *cochino* „porc” – *conejo* „iepure”), subcâmpul mijloacelor de transport (v. *en coche* „în mașină” – *en buen caballo* „pe un cal bun, călare”) sau cel al anatomiei umane (v. *pecho* „piept” – *cuello* „gât” – *mano* „mână”).

2.5. VARIANTE FRASTICE LEXICALE CARE SUNT EXPRESIA COROBORĂRII MAI MULTOR TIPURI DE MECANISME SUBSTITUTIVE

Așa cum se va fi putut observa, o parte dintre exemplele discutate *supra* (2.1. → 2.4.) sunt ilustrative pentru asocierea mai multor tipuri de mecanisme substitutive, responsabile pentru fenomenul variației frastice în plan lexical (/frazologic, lexico-frazologic). În economia inventarului delimitat, apartenența la același câmp semantico-onomasiologic explică cele mai multe dintre cazurile de variație frastică lexicală, acest mecanism asociindu-se îndeosebi cu sinonimia (discursivă):

- (24) *Oraciones de burro no llegan al cielo* – *Oraciones de perro no llegan al cielo* – *Voces de asno no llegan al cielo* (Sbarbi 1922 [I]: 76) (v. alternanțele *burro*, *asno* „măgar”/*perro* „câine”; *oraciones* „rugăciuni”/*voces* „voci”);

⁴⁰ (Literal) ‘De Sfântii Simon și Iuda sacrifică-ți porcul și umple-ți butoaiele cu vin!’ (dicton profesional).

⁴¹ (Literal) ‘De Sfântul Luca sacrifică-ți porcul și închide-ți butoaiele cu vin!’.

⁴² (Literal) ‘Acesta este un adevăr ca o evanghelie’ (*argumentul irefutabil*).

⁴³ (Literal) ‘Acesta este un adevăr ca un templu’.

⁴⁴ (Literal) ‘Trebuie să aprinzi o lumânare pentru Dumnezeu și alta pentru dracu’ (oportunismul, versatilitatea).

⁴⁵ (Literal) ‘Trebuie să aprinzi o lumânare pentru Sfântul Mihai și alta pentru dracu’.

- (25) *Se alza con el santo y la limosna – Se carga con el santo y la cera*⁴⁶ (Sbarbi 1922 [II]: 342) (v. alternanțele *limosna* „pomana”/cera „ceară”; *se alza* „își însușește”/se carga „se încarcă”) ș.a.

Alte situații sunt concludente pentru variația frastică lexicală/frazeologică mediată *simultan* de apartenența la același câmp și de existența unor relații de tip metonimic, dar și sinonimic:

- (26) *La cruz en el pecho y el diablo en los hechos – El rosario al cuello, y el diablo en el cuerpo – El rosario en la mano, y el demonio en el corazón* (v. alternanțele *cruz* „cruce”/rosario „rozariu”, *pecho* „piept”/cuello „gât”/mano „mână”; *cuerpo* „trup”/corazón „inimă, suflet”, *diablo/demonio*).

Mai rar, variația frastică în plan lexical este rezultatul asocierii sinonimiei cu metonimia, ca în cazul perechii frastice

- (27) *Lo que mujer quiere, Dios lo quiere – Lo que mujer desea, Dios lo ampara* (v. alternanțele *quiere* „vrea”/desea „dorește”; *quiere* „vrea”/ampara „înlesnește”).

3. CONCLUZII

În ansamblul exemplurilor considerate ca fiind ilustrative pentru fenomenul *variației frastice lexicale* (v., *supra*, 2.1. → 2.5.), prevalează în mod evident situațiile în care alternanțele se definesc drept expresie a unor *substituții sinonimice*, variația frastică lexicală prin substituție (cvasi)sinonimică reprezentând după toate probabilitățile *instrumentul cel mai la îndemâna creatorului popular în procesul de realizare a variației frastice în plan lexical*. Sunt concludente în acest sens rezultatele statistice ale studiului întreprins; astfel, din numărul celor mai bine de 60 de exemple inventariate, 42 reprezintă cazuri în care acest tip de variație frastică se realizează prin substituție (cvasi)sinonimică, date ce relevă similitudini accentuate cu rezultatele cercetării paralele consacrate românei. Mult mai slab reprezentate sunt situațiile în care variația frastică lexicală se materializează prin alternanța unor termeni ce aparțin *aceluiași domeniu semantico-onomasiologic* sau a unor lexeme care stabilesc o relație de tip *metonimic*. Cele două tipuri de mecanisme sunt aproximativ egal reprezentate în economia inventarului frastic considerat pentru cercetarea de față, o observație similară fiind formulată de noi și cu privire la română. O altă similitudine cu româna este relevată de faptul că substituțiile metonimice consemnate sunt cel mai adesea substituții de tip *cauză – efect/efect – cauză*. Sub aspect morfologic, și de această dată am putea admite per

⁴⁶ (Literal) ‘Rămâne și cu sfântul, și cu pomana/ceara’ (*rapacitatea*).

ansamblu o valorificare aproximativ egală, în procesul de variere lexicală, a verbului și a substantivului, cu o anumită prevalare a celui dintâi, observație valabilă îndeosebi cu referire la spaniolă.

BIBLIOGRAFIE

SURSE

- Combet, Louis, Julia Sevilla Muñoz, 1995, „Proverbes, expressions proverbiales, sentences et lieux communs sentencieux de la langue française d’aujourd’hui avec leur correspondance espagnole”, *Paremia*, 4, p. 7–99.
- Diccionario de la Real Academia Española*, la 23.ª edición, 2014 (edición del Tricentenario, actualización 2023). Online: <https://dle.rae.es/> [DRAE 2023/2014].
- Marcu, Florin, Constant Maneca, 1986, *Dicționar de neologisme*, București, Editura Academiei Române [DN 1986].
- Morawski, Joseph, 1925, *Proverbes français antérieurs au XVe siècle*, Paris, Champion.
- Núñez, Hernán, 2001/1555, *Refranes o proverbios en romance*, 2 vols., edición crítica de Louis Combet, Julia Sevilla Muñoz, Germán Conde Tarrío y Joseph Guia i Marín; Salamanca/Madrid, Guillermo Blázquez Editor.
- Santillán Güemes, Ricardo, 2004, *Imaginario del diablo*, Buenos Aires, Ediciones Del Sol. Online: https://books.google.co.ve/books?id=MG_1m2k_NwkC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false (site consultat în noiembrie 2023).
- Sbarbi, José María, 1922, *Diccionario de refranes, adagios, proverbios, modismos, locuciones y frases proverbiales de la lengua española*, 2 tomos, Madrid, Librería de los Sucesores de Hernando.

LUCRĂRI DE REFERINȚĂ

- Anscombre, Jean-Claude, 1994, „Proverbes et formes proverbiales : valeur évidentielle et argumentative”, *Langue française*, vol. 102, n° 1, p. 95–107.
- Anscombre, Jean-Claude, 2016, „Sur la détermination du sens des proverbes”, *Études et travaux d’Eur’ORBEM*, Paris, Eur’Orbem, *Proverbes et stéréotypes : forme, formes, contextes*, 1 (1), p. 39–53.
- Bogdan-Oprea, Helga, 2016, „Tipuri de variante paremiologice în limba română”, in Mihaela Viorica Constantinescu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae, Gabriela Stoica, Rodica Zafiu (ed.), *Perspective comparative și diacronice asupra limbii române, Secțiunea Lexic, semantică, terminologiei*, București, Editura Universității din București, p. 231–244.
- Conenna, Mirella, 2000, „Problèmes de parémiologie contrastive (français-italien)”, in M. L. Casal Silva, G. Conde Tarrío, J. Lago Garabatos, L. Pino Serrano & N. Rodríguez Pereira (eds.), *La lingüística francesa en España, camino del siglo XXI*, Actas del IV Congreso Internacional de Lingüística francesa „La lingüística francesa, camino del año 2000”, Santiago de Compostela, 23–25 septiembre 1999, Madrid, Arrecife, p. 295–305.
- Greimas, A.J., 1960, „Idiotismes, proverbes, dictons”, *Cahiers de lexicologie*, 2, p. 41–61.
- Gross, Gaston, 1996, *Les expressions figées en français. Noms composés et autres locutions*, Paris, Ophrys.
- Iordan, Iorgu, 1975, *Stilistica limbii române*, București, Editura Științifică.
- Martí Solano, Ramón, 2017, „L’équivalence parémiologique inter-langues et la distinction synonymie/variation intra-langue”, in Marie-Sol Ortola (coord.), *ALIEN TO n° 8 – Varia*.

- Transmettre, traduire, formaliser*, Presses universitaires de Nancy, Éditions Universitaires de Lorraine. Online: <https://hal.science/hal-01640065/document> (site consultat în februarie 2023).
- Pop, Mihai, Pavel Ruxăndoiu, 1978, *Folclor literar românesc*, ediția a II-a, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Rodegem, François, 1972, „Un problème de terminologie: les locutions sentencieuses”, *Cahiers de l'Institut de Linguistique de Louvain*, I, n° 5, p. 678–703.
- Schapira, Charlotte, 2000, „Proverbe, proverbialisation et déproverbialisation”, *Langages*, 34e année, n°139, p. 81–97.
- Sevilla Muñoz, Julia, 2000, „Les proverbes et phrases proverbiales français et leurs équivalences en espagnol”, *Langages*, 34e année, n° 139. *La parole proverbiale*, p. 98–109.
- Teleoacă, Dana-Luminița, 2017, *Limbaul bisericesc actual între tradiție și modernitate. Literatură didactică și literatură beletristică*, București, Editura Universității din București.
- Zuluaga Ospina, Alberto, 1980, *Introducción al estudio de las expresiones fijas*, Frankfurt, Peter D. Lang.

ASPECTS OF LEXICAL PHRASTIC VARIATION BASED ON SPANISH PROVERBS INCLUDING RELIGIOUS TERMS

Abstract

In this contribution, we identified the cases of *phrastic variation* by distinguishing them in relation to *phrastic synonymy*. Within this theoretical framework, we started from the premise that the phenomenon of paremiological variation does not always target proverbial structures whose interrelation is readily accessible (see, in this sense, the cases of less transparent, even opaque, phrastic variation). The issue of lexical phrastic variation has been examined with regard to a multitude of situations, categorized according to the *semantic mechanism* underlying one alternation or another. In this context, we discussed the phrastic variants resulting from (quasi)synonymic, antonymic, metonymic/synecdoche substitutions, or from the alternative use of terms encompassed within the same semantic-onomasiological field, as well as some lexical phrastic variants illustrative for corroborating multiple types of substitutive mechanisms.

